

De klapekster in ons werkgebied in de winter 2010 - 2011

In De Korhaan en op de website van onze Vogelwerkgroep heb ik destijds een oproep gedaan om alle waarnemingen van klapeksters in ons werkgebied door te geven via gooi.waarneming.nl, of via e-mail. Vrijwel alle waarnemers hebben gebruikgemaakt van eerstgenoemde mogelijkheid, terwijl ik ook rechtstreeks van diverse waarnemers gegevens doorkreeg. Hierbij wil ik alle mensen bedanken die hun waarnemingen doorgegeven hebben.

Zoals de meeste leden van onze Vogelwerkgroep zullen weten ben ik tamelijk bezeten van deze vogelsoort, zoals ook te zien valt aan het stukje over onze klapekstervakantie in Polen dat Loes schreef voor deze editie van De Korhaan. Sinds wij na mijn pensionering naar Huizen verhuisd zijn volg ik het doen en laten van de klapekster, die jaarlijks op de Tafelbergheide een winterterritorium heeft. In dit artikel wil ik nader ingaan op de klapeksters die zijn waargenomen in de afgelopen winterperiode. Dat houdt niet alleen in, een overzicht van plaatsen in het werkgebied waar ze gezien zijn, maar ook een analyse van klapeksters die een winterterritorium bezet hielden en andere zaken die opvielen.

Paul van der Poel

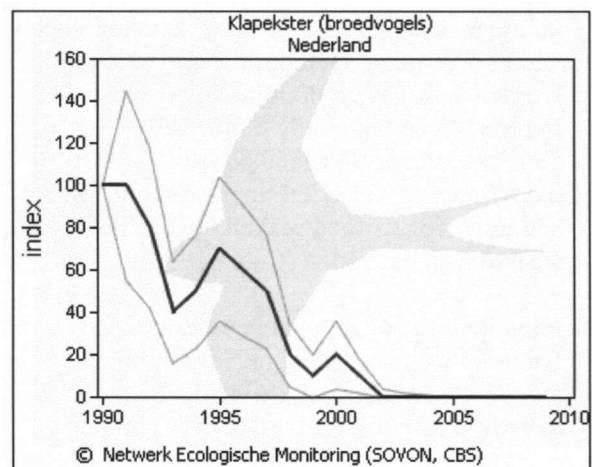
Figuur 1. Klapekster. Foto: Paul van de Poel

Broedvogels en trekvogels

Wanneer je gegevens opzoekt over de klapekster, valt op dat de soort vrijwel steeds vermeld wordt als 'bedreigd' of als 'gaat (sterk) achteruit' en onder andere in Nederland op de Rode Lijst staat. Alleen in Polen zijn er aanwijzingen dat de klapekster de laatste tien jaar toegenomen is (Kuczynski *et al.* 2010). In Nederland is de broedvogelpopulatie van de klapekster dramatisch teruggelopen en na 2002 is de soort niet meer broedend aangetoond (Figuur 1) en komen sporadisch overzomerende vogels voor, zoals in het Fochteloërveen in 2009 en 2010 (waarneming.nl). De klapeksters die we in Nederland zien zijn dus trekvogels die hier de winter doorbrengen of eventueel doortrekken van of naar een winterterritorium.

De afgelopen vier jaar worden de klapeksters twee weekenden in het winterseizoen systematisch geteld in Nederland (SOVON)

om de aantallen en verblijfplaatsen van overwinteraars vast te stellen.

Figuur 2. Trend van de klapekster als broedvogel in Nederland (Bron SOVON, CBS)

De waarnemingen worden verwerkt in de database van de website waarneming.nl. De data van buiten de telweekenden worden benut om de waarschijnlijkheid van een winterterritorium in te schatten, met als vuistregel dat er tenminste één waarneming moet zijn in december en tenminste één in januari met een tussenpoos van circa drie tot vier weken (Broere 2011). In tabel 1 staan de resultaten van deze tellingen over de vier jaren vermeld voor de provincie Noord-Holland en Nederland. Voor Noord-Holland is tussen haakjes het percentage van de landelijke aantallen vermeld.

Provincie	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Drenthe	85	52	17	19
Flevoland	7	7	4	9
Friesland	15	12	5	6
Gelderland	59	50	19	27
Groningen	5	3	0	2
Limburg	19	14	13	6
Noord-Brabant	71	54	26	32
Noord-Holland	12 (3,7%)	15 (6,0%)	7 (6,4%)	6 (4,5%)
Overijssel	34	24	13	15
Utrecht	17	15	4	8
Zeeland	1	0	0	1
Zuid-Holland	3	6	2	3
Nederland	328	252	110	134

Tabel 1 Aantal overwinterende klapksters over vier winters (Broere 2011)

Uit deze aantallen zou geconcludeerd kunnen worden dat er na de afname in 2008/2009 en 2010/2011 in de afgelopen winter sprake is van een klein herstel. Dit is echter heel moeilijk vast te stellen voor een tijdreeks van slechts vier jaar. Jaarlijkse variaties in aantallen vogels van noordelijke populaties die wegtrekken worden veroorzaakt door jaarlijkse verschillen in broedsucces en overleving in de zomermaanden. De aantallen in overwinteringsgebieden fluctueren ook, omdat sommige vogels rondtrekken bij slechte weersomstandigheden (Cramp 1993).

Klapksters in ons werkgebied

Uit tabel 1 blijkt dus dat in Noord-Holland 's winters dus slechts een gering deel van de overwinteraars in ons land verblijft. In het geraadpleegde verslag (Broere 2011) is alleen van de afgelopen winter een verspreidingskaart voor Nederland afgedrukt. Hierbij valt op dat er voor het werkgebied van de Vogelwerkgroep twee winterterritoria zijn aangegeven. Ondanks het feit dat het zonder rasterlijnen moeilijk was exact de locaties te bepalen, heb ik geconcludeerd dat het om de Westerheide en Spiegelplas/Ankeveensche plassen gaat. Aangezien ik ook beschik over gegevens die niet op waarneming.nl zijn binnengekomen, ga ik in dit artikel na of dit tot andere aantallen leidt.

Het is geen eenvoudige zaak om winterterritoria vast te stellen, al hebben we in ons werkgebied geen broedvogels en zomergasten. Er zijn echter enkele oorzaken die analyse van de beschikbare gegevens moeilijk maken:

1. Niet alle terreinen waar klapksters voor kunnen komen (habitat dat hun voorkeur heeft, namelijk open terreinen met uitkijkposten) worden dagelijks door vogelaars bezocht en gebieden worden niet altijd geheel onderzocht op aanwezigheid van de soort.
2. Klapksters kunnen zich – ondanks hun doorgaans opvallende gedrag – verbazend goed aan het oog onttrekken, zelfs voor langere tijd. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het weekend, wanneer er veel recreanten zijn in een terrein waar ze zich ophouden.
3. Van eind augustus tot in november kunnen klapksters op trek voorkomen.
4. Vanaf februari kunnen klapksters al aan de terugreis naar het broedgebied beginnen.
5. Klapksters hebben soms een groot winterterritorium nodig om aan voldoende voedsel te komen.
6. Onder (aanhoudende) slechte weersomstandigheden of door verstoring kunnen klapksters een ander gebied opzoeken.
7. Doordat mogelijk niet iedereen zijn waarnemingen toevertrouwt aan Waarneming.nl., of dat vergeet te doen, kan waardevolle informatie verloren gaan.

Omdat de klapkster een ruime periode heeft waarin sprake van doortrek kan zijn (zie punt 3 en 4 hierboven) worden de klapkstertellingen gehouden in december en januari. Bij het vaststellen van winterterritoria zou het gemakkelijker zijn wanneer je de klapksters individueel zou kunnen herkennen, bijvoorbeeld door kleuringen aan de poten.

Afgelopen winters meende ik duidelijk verschil te kunnen maken tussen jonge vogels en volwassen mannetjes en vrouwtjes. Nu weet ik door mijn bezoek aan de klapksters in Polen, dat de criteria van beoordeling niet altijd betrouwbaar zijn. Bij volwassen vogels kun je het verschil pas zien wanneer je van

paartjes beide vogels naast elkaar ziet. Zang hoeft niet te betekenen dat het om een mannetje gaat. Er zijn namelijk gevallen van duetten bekend tussen man en vrouw. Dit blijkt uit een persoonlijke mededeling van Martin Hromada, expert uit Slowakije, die dit waarnam tijdens veldonderzoek in Polen.

1	Huizen - Tafelbergheide	18
2	Bussum - Bussumerheide	9
3	Laren (NH) – Westerheide + Hilversum – Westerheide - Aardjesberg	35
4	Laren (NH) - Zuiderheide	10
5	Hilversum - Hoorneboegsche Heide	4
6	Loosdrechtsche Plassen - Vuntus	1
7	Hilversum (gemeente)	1
8	Breukeleveen – Polder Achteraf	2
9	Ankeveense Plassen - Dammerkade	2
10	Naarden – Keverdijksche Overscheense Polder	3
11	Weesp – Nieuwe Keverdijksche Polder – Natuurontwikkeling Naardermeer	1
12	Naardermeer	1
13	Huizen (gemeente)	1
14	Kortenhoefsche Plassen – Het Hol	1
15	Horstermeerpolder – Zuid (omg. Radioweg)	1
	Totaal werkgebied Vogelwerkgroep	90

Tabel 2. Aantal gemelde waarnemingen van klapksters per deelgebied (volgens Waarneming.nl) in de periode van 1 okt. – 6 april 2011 (meer waarnemingen op één dag van een deelgebied zijn als één waarneming geteld).

Uit samenvoeging van de gegevens uit Waarneming.nl en direct verstrekte waarnemingen blijkt dat er in de periode van 1 oktober 2010 tot en met 6 april 2011 (199 dagen) voor vijftien gebieden – zoals die onderscheiden worden in Waarneming.nl – negentig meldingen van klapksters zijn binnengekomen. Meerdere meldingen op één dag zijn daarbij als één melding voor dat gebied gerekend (Tabel 2).

Het is onmogelijk hieruit conclusies te trekken over mogelijke winterterritoria. Voor een poging tot analyse heb ik in alle meldingen opgenomen in een spreadsheet. Daarbij heb ik alle waarnemingen verdeeld over de gebieden die op de website gehanteerd worden. De gegevens van gebieden die dicht bij elkaar liggen heb ik naast elkaar gezet. Een klapkster kan gemakkelijk een kilometer of meer verder vliegen. Een waarneming van een vogel uit het ene gebied wil dus niet zeggen, dat het om een andere vogel gaat als die in een ander, dichtbijgelegen gebied gezien wordt. Daarna kon het interpreteren beginnen.

Legenda: ① Tafelbergheide/Blaricumheide, ② Bussumerheide, ③ Westerheide en ④ Zuiderheide/Laarder Wasmeer (raster 1 x 1 km)

Figuur 3. Vier gebieden die voor de analyse van de klapksterwaarnemingen samen zijn genomen.

Noordelijke en centrale heidevelden van het Gooi

Verreweg de meeste meldingen (80%) komen uit de eerste vier gebieden van tabel 2, de Tafelbergheide (1), Bussumerheide (2), Westerheide (3) en Zuiderheide (4), heb ik als volgt uitgewerkt. In figuur 3 (zie vorige pagina) wordt het kaartje van deze vier gebieden getoond met een raster van 1 x 1 km. Omdat de Blaricummerheide (geen waarnemingen van klapeksters) direct aansluit op de Tafelbergheide en het Laarder Wasmeer (geen waarnemingen) op de Zuiderheide heb ik deze op het kaartje samengevoegd.

In tabel 3 zijn de waarnemingen per dag voor de maand oktober opgenomen voor de vier gebieden. Zoals uit de tabel blijkt, was er al vroeg een klapekster. Met uitzondering van 2 oktober werd de vogel bijna een week lang gezien op de Tafelbergheide. Op 7 oktober was de klapekster weer verdwenen. Omdat ik deze heide dagelijks een tot twee keer afzoek naar de klapekster en prooien/braakballen, weet ik dat de vogel verdwenen was. Ik was nog niet in paniek, omdat de trek nog volop bezig was. Op 12 oktober werd weer een klapekster gemeld, die door mijzelf gemist werd. Daarna duurde het tot 22 oktober tot er weer een klapekster bezit nam van deze locatie. Op 26 oktober was ook deze vogel gevlogen.

Theoretisch is het heel goed mogelijk – zoals door sommigen werd gesuggereerd – dat de klapekster van de Tafelbergheide om de een of andere reden vertrokken is en na een dag opdook op de Zuiderheide. Vervolgens bezocht hij deze waarschijnlijk weer op 12 oktober om via een tussenstop de Tafelbergheide weer te bezoeken en vestigde hij zich op 13 oktober op de Bussumerheide. Vanaf die datum werd er nogal eens melding gemaakt van een klapekster op de Westerheide, Zuiderheide en Bussumerheide. Dat zou dan ook om dezelfde vogel kunnen gaan. Hierbij trad als complicatie op, dat op 22 oktober zowel op de Tafelbergheide, als op de Westerheide en Zuiderheide een klapekster gemeld werd. Om dit te onderzoeken heb ik alle foto's die op Waarneming.nl bij de waarnemingen geplaatst zijn en opnamen die ik zelf maakte nader bestudeerd. Met het icoon van een foto toestel zijn in tabel 2 (bruikbare) foto's aangegeven. De details die op de foto's naar voren kwamen staan vermeld onder 'Details'. Van de foto's waarop voldoende details zichtbaar waren, heb ik de opvallende kenmerken genoteerd

namelijk een enkele of een dubbele vleugelspiegel. Bij een enkele vleugelspiegel is er een witte baan in de handpennen. Een dubbele vleugelspiegel heeft ook een witte baan in de armpennen. Ook zijn de tekening van de borst en kleur van de snavel vergeleken. Zonder foto's zou ik voor de Tafelbergheide de waarnemingen van 1 t/m 6 oktober aangenomen hebben, dat het om een en dezelfde vogel gaat. De klapekster die op 3 oktober werd gefotografeerd had een egale borst, egaal grijs-zwarte snavel en een enkele vleugelspiegel. De klapekster op foto's van 4 en 5 oktober bezat een licht gestreepte borst, een ondersnavel met lichte basis, wat bij beide duidt op een juveniele vogel en had een dubbele vleugelspiegel! Het ging dus om twee vogels die beide als doortrekker gerekend kunnen worden.

Helaas zijn er uit de periode daarna geen opnamen van vliegende vogels beschikbaar. Toch ben ik er vrij zeker van dat de klapekster die op 8 en 9 oktober op de Zuiderheide gemeld en gefotografeerd werd een andere vogel moet zijn, omdat deze een egale borst had.

Of deze vogel van de Zuiderheide ook een doortrekker is geweest valt niet te zeggen. In principe kan deze vogel – eventueel via de Tafelbergheide op de 12^e – op 13 oktober op de Bussumerheide opgedoken zijn. Van 12 oktober is geen foto beschikbaar; de vogels van de Zuiderheide en de Bussumerheide hadden beide een egale borst en lichte basis van de ondersnavel. Aangezien ik echter op 11 en 12 oktober zowel de Tafelbergheide als Zuiderheide afgezocht heb, ben ik sterk geneigd een groot vraagteken hierbij te plaatsen en houd het daarom op een doortrekker. Daarna worden er waarnemingen gemeld op zowel de Bussumer-, als Wester- en Zuiderheide. Op 22 oktober werden klapeksters gemeld op de Tafelberg-, Wester- en Zuiderheide. Het toeval wil dat bij alle waarnemingen de tijdstippen van waarneming vermeld werden en foto's geplaatst! Hieruit kan geconcludeerd worden dat op de Tafelbergheide een nieuwe klapekster verscheen (deze is tot de 26^e gebleven en betreft daarom een doortrekker). De vogel van Wester- en Zuiderheide echter is hoogstwaarschijnlijk hetzelfde dier. De kenmerken van borst en snavel kwamen overeen en gezien het tijdsverschil tussen de waarnemingen van bijna een heel uur kan de

vogel van de ene heide naar de andere gevlogen zijn. Dit vermoeden wordt versterkt door het feit dat bij de waarneming van 17 november vermeld werd dat de vogel van het topje van de berk waar hij eerst zat, wegvloog over de bomen (tussen Zuiderheide en Hilversumse Straatweg) richting Westerheide.

Hier is duidelijk sprake van een klapekster die een winterterritorium had en daarbij een enorm groot gebied van ca. 700 ha bestreek. De vogel werd met enige regelmaat in de drie heidegebieden gezien tot 12 maart (in totaal verbleef deze klapekster 170 dagen in het winterterritorium).

Maand	Dag	Melding in gebied:				Details			Tijd	
		Tafbh	Bussh	Westh	Zuidh	Vleugel	Borst	Snavel		
O K T O B E R	1	X								
	2									
	3	X b				Enkele vleugelspiegel	Egaal	Egaal grijszwart		
	4	X b					Golfstreepjes	Ondersnavel lichte basis		
	5	X b				Dubbele vleugelspiegel	Golfstreepjes	Ondersnavel lichte basis		
	6	X								
	7									
	8									
	9						X b	Egaal	Ondersnavel lichte basis	
	10						X			
	11									
	12	X								
	13			X						
	14			X						
	15			X						
	16				X b			Egaal	Ondersnavel lichte basis	
	17			X b				Egaal	Ondersnavel lichte basis	
	18				X					
	19				X					
	20									
	21									
	22		X b					Golfstreepjes	Ondersnavel lichte basis	10:05
					X b			Egaal	Ondersnavel lichte basis	10:55
						X b		Egaal	Ondersnavel lichte basis	10:00
	23	X								
	24	X								
	25	X			X					
	26			X						
	27									
	28									
	29									
30				X						
31				X						

Tabel 3. Klapekstermeldingen (X) in oktober 2010 en de details van de beschikbare foto's, De lichtgrijs gemarkeerde waarnemingen betreffen hoogstwaarschijnlijk dezelfde vogel.

Legenda: Tafbh.: Tafelbergheide, Bussh: Bussumerheide,
Westh.: Westerheide, Zuidh.: Zuiderheide.

Bij de klapeksters die in het najaar op de Tafelbergheide (korte) tijd verbleven wil ik hier nog een kanttekening plaatsen, waarom waarschijnlijk hun verblijf van korte duur was en de vogels verder zijn getrokken. De Tafelbergheide is bij uitstek een geschikt gebied voor de soort en 'bezit' iedere winter een klapekster die er zich te goed doet aan de talrijke driehoornmestkevers, hagedissen, vogels, muizen en woel- en spitsmuizen. Al vóór oktober werd geregeld een zwerfkat gezien op de hei en in de leemkuilen. Tijdens het zoeken naar braakballen onder de slaapboom van de klapekster trof ik op een dag de kat aan, die een ligplekje gemaakt had onder deze boom. Ongetwijfeld is dit de reden

geweest voor het vroegtijdige vertrek van de klapeksters.

In het maart verbleef nog een doortrekker van 25 maart tot en met 2 april op de Tafelbergheide. Op 28 maart heb ik ruim twaalf uur op de Tafelbergheide doorgebracht. Na eerst een ronde te hebben gemaakt van 06.45 tot 07.30 uur om te kijken welke prooien er nog hingen (twee levendbarende hagedissen), heb ik na het ontbijt van 08.30 tot 20.30 de klapekster steeds gevolgd. Slechts een paar keer verloor ik de vogel langer dan een minuut uit het oog. Gedurende deze tijd noteerde ik alles wat er gebeurde, zoals mislukte jachtpoging, vangst van prooien, verplaatsingen en oorzaak van deze verplaatsing, poetsen, alarm en reden van alarm, enz.

Dit zou niet mogelijk zijn geweest als Loes, mijn vrouw, hierbij niet assisteerde om tijdens kleine pauzes de telescoop en kijker te hanteren en drinken en eten te brengen. Al deze gegevens ben ik nog aan het uitwerken voor een publicatie. Het is wel interessant om hier alvast te vermelden dat de klapekster die dag achttien levendbarende hagedissen heeft gevangen, waarvan diverse werden gespietst of geklemd en andere direct opgegeten. In totaal werden er vijftien levendbarende hagedissen opgegeten, alsmede negen driehoornmestkevers en drie aardhommels die ook nog gevangen werden.

Figuur 4. Levendbarende hagedis, één van de achttien die gevangen zijn op 18 maart 2011..

Waarnemingen uit de andere gebieden

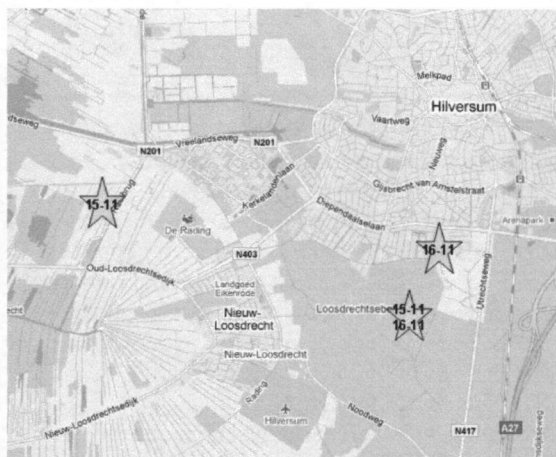
De resterende data met 18 klapeksterwaarnemingen kwamen uit 13 gebieden onderscheiden in Waarneming.nl, zie tabel 4. Hierbij kan de periode november tot “late trekkers” gerekend worden en de periode februari “vroeg trekkers”, terwijl maart en april een “normale” tijd voor trekkers is.

15 november	Vuntus bij 's-Gravelandsevaartweg
15 en 16 november	Hoorneboegse heide
20 november	't Hoogt van 't Kruis - Bremlaan Hilversum
18 december	Polder Achteraf (Breukeleveen)
18 december	Dammerkade
28 december	Dammerkade
23 en 24 januari	Keverdijksche Overscheensche Polder
30 januari	Naardermeer
8 en 9 februari	Hoorneboegscheheide
12 februari	Bij camping Parrwijn (Huizen)
11 maart	't Hol
19 maart	Nieuwe Keverdijkschepolder
6 april	Horstermeerpolder

Tabel 4. Data klapeksterwaarnemingen uit de andere gebieden.

De drie waarnemingen uit november zijn met een ster aangegeven in het kaartje van figuur 5. Het gaat vermoedelijk om late doortrekkers, waarbij vooral de waarneming van een klapekster in het zuidelijke villagebied van Hilversum heel bijzonder is. Wat de waarneming uit het gebied van de Vuntus betreft, kan opgemerkt worden dat het niet onmogelijk is dat een klapekster daar 's winters aan de kost kan komen. Het is geen telgebied bij de landelijke klapekstertelling en wordt mogelijk niet veel bezocht in het (late) najaar en de winter, getuige het feit dat er buiten de gemelde klapekster in november

verder geen waarnemingen van andere vogels in Waarneming.nl voorkomen en van oktober twee uit de buurt van de Kromme Rade. Misschien is het een goed idee om daar het volgende klapeksterseizoen meer aandacht aan te besteden.

Figuur 5. Klapeksterwaarnemingen in november

Wanneer je in december en januari een klapekster in een gebied ziet, houdt dat doorgaans in dat je met een vogel in een winterterritorium te doen hebt. Bij bestudering van de waarnemingen van alle vogelsoorten die in deze periode gemeld zijn in Waarneming.nl blijkt dat ook de Polder Achteraf en de Ankeveensche Plassen 's winters kennelijk niet zo veel bezocht worden door vogelaars. Het zijn wel telgebieden uit de klapeksterstelling. Bij de eerste telling op 18 december werd er een in beide gebieden gemeld; dezelfde waarnemer zag tien dagen later weer de klapekster, ongeveer op dezelfde plek langs de Dammerkade. Bij de tweede telling werd in geen van deze gebieden een klapekster gezien, waardoor – volgens de gevolgde methode – feitelijk geen winterterritorium geteld zou mogen worden, temeer omdat er uit de omgeving ook geen waarnemingen zijn. Het is mij dan ook onduidelijk, waarom voor de Ankeveensche Plassen een winterterritorium in dit gebied is opgevoerd in het eindverslag. Gezien de weinige waarnemingen in de winterperiode uit beide gebieden, houd ik het op twee mogelijke winterterritoria.

Referenties

- Broere, Matthijs & Hisko de Vries 2011. Landelijke klapeksterstelling -winter 2010/2011. Eindresultaten en overzicht door de jaren heen. www.Waarneming.nl
<http://www.sovon.nl/pdf/landelijke-klapeksterstelling-2010-2011.pdf>
- Cramp, S & Perrins, C.M (editors) 1993. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, The Birds of the Western Palearctic. Volume VII – Flycatchers to Shrikes. Oxford University Press, Oxford, New York
- Kuczynski, Lechosław, Marcin Antczak, Paweł Czechowski, Jerzy Grzybek, Leszek Jerzak, Piotr Zabłocki & Piotr Tryjanowski 2011. A large scale survey of the great grey shrike *Lanius excubitor* in Poland: breeding densities, habitat use and population trends. *Ann. Zool. Fennici* 47: 67-78..

Voor de waarnemingen rond het Naardermeer houd ik het op een mogelijk winterterritorium, waarbij de klapekster een groot gebied bestrijkt en zich op veel slecht toegankelijke plaatsen op gehouden kan hebben.

Wat betreft de waarnemingen uit de periode februari tot en met april kan ik kort zijn. Vogels op weg naar hun broedgebied en mogelijk slechts korte tijd pleisterend om vervolgens weer snel op weg te gaan. De klapekster van de Tafelbergheide stond aanvankelijk niet goed op de kaart, doordat deze in een boom in de uiterste rand zat en leek op de camping Parrewijn te zijn waargenomen.

Eindconclusie en aanbevelingen

Voor de afgelopen winter kan gesteld worden dat het een slechte klapeksterwinter geweest is met slechts één zeker winterterritorium en drie mogelijke winterterritoria. Wanneer je kijkt naar de 19 gebieden die voor de klapeksterstelling geselecteerd zijn (bron Waarneming.nl), dan zouden er nog diverse gebieden aan toegevoegd kunnen worden. De telgebieden kunnen op Waarneming.nl worden geclaimd, waardoor degene die de claim heeft coördinator wordt voor het of de betreffende gebieden. Momenteel zijn er slechts enkele geclaimd, zodat het belangrijk is dat de andere gebieden ook geclaimd worden in het komende klapeksterseizoen. Ik ben inmiddels bezig zelf claims te leggen voor de overige gebieden en zal proberen andere gebieden er alsnog bij te betrekken. De komende periode zal ik dan een oproep plaatsen voor tellers voor de gebieden die toegewezen worden. Waarnemingen kunnen via Waarneming.nl ingevoerd worden, waarbij het mogelijk is het aantal '0' in te vullen, zodat eenvoudige te zien is dat een gebied wel onderzocht is, maar geen positief resultaat had, wat de uitwerking vereenvoudigt.